

VLOGA IN POMEN COLLEGIA DEI NOBILI V KOPRU

Salvator ŽITKO

ravnatelj Pokrajinskega muzeja v Kopru, 66000 Koper, Kidričeva 19, SLO
 direttore del Museo regionale di Capodistria, 66000 Capodistria, Via Kidrič 19, SLO

IZVLEČEK

Tradicija šolskih ustanov in učiteljev sega v Kopru že v predbeneško obdobje (12. stoletje). V času humanizma je v mestu delovala humanistična šola z uglednimi učitelji, z nastopom protireformacije pa je na področju vzgoje in izobraževanja zavel nov duh ko je leta 1612 v Kopru nastala redna šola oziroma semenišče za vzgojo plemiške mladine, imenovana "Collegio dei Nobili". Z nekaj prekinitvami je nepretrgoma delovala od 29. septembra 1675 do ponovne vzpostavitve avstrijske oblasti, ko se je leta 1817 njeno delovanje dokončno izteklo.

Poleg upravnih, gospodarskih in političnih institucij, je v Kopru kot upravno-političnem sedežu nekdanje beneške Istre delovala tudi vrsta šolskih in kulturnih ustanov. Njihova tradicija seže v bistvu že v predbeneški čas, torej v čas ko sta se oblikovali mestna komuna in samostojna koprška škofija. Tako v neki listini koprške škofije iz leta 1186 nastopa kot priča "Bonifacius, magister scholarum", leta 1216 pa "Joannes, magister scholarum" in kanonik koprške škofije. Iz tega lahko sklepamo, da je bil to učitelj ali vodja stolne šole v Kopru, saj je dokazano, da so tedaj obstajale šole tudi po drugih istrskih škofijskih sedežih in jih je vodil član stolnega kapitlja.¹

Mestne šole, ki so se razvile predvsem v naših obmorskih mestih, so znane že v začetku 13. stoletja, predvsem z razvojem obrti in trgovine oziroma krepitvijo meščanskega sloja. Meščansko šolstvo je imelo zelo različne oblike, od najemanja in plačevanja domačih učiteljev do organiziranega pouka v posebnih šolah. Domače učitelje so si lahko privoščili le premožnejši sloji, za druge je bilo ceneje plačevati učitelja in pošiljati otroke k skupinskemu pouku. V Izoli je npr. leta 1212 poučeval od staršev neposredno plačani "Petrus magister scholae" branje in pisanje, računstvo ter osnove pravnih in komercialnih ved.² Proti koncu 13. stoletja so mesta hotela poudariti svojo samostojnost tudi tako, da so med seboj tekmovala katera bo imela boljšo šolo in učitelja. Zato so učitelje tudi

1 F. Mayer: Programma dell'I.R. Ginnasio Superiore di Capodistria 1900-1901, 5; F. Kos: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, L, 259.

2 B. Benussi: L'Istria nei suoi due millenni di storia, Trst 1924, str. 391.

dobro plačevali. V tej zvezi je leta 1290 omenjen v Piranu "Albertinus, rector et professor scholarum"; v Trstu leta 1328 "magister gramaticae", ki ga je plačevala mestna občina; v Miljah je učitelj dobival leta 1374 iz občinske blagajne kar 40 zlatih dukatov, v Izoli leta 1419, ko je začela delovati prva javna šola, pa celo 60 zlatnikov. Z diplomom te šole je bil možen celo vpis na padovansko univerzo pa tudi na semenišče v Kopru. Iz te šole je ohranjeni učni načrt, ki je eden najstarejših učnih načrtov za podobne šole. Mnoge druge istrske komune, ki so že pred tem imele šole z učitelji in profesorji, se ne morejo pohvaliti s podobnim učnim načrtom. Prvi javni učitelj in rektor izolske šole je bil Benedetto de Astulfis, leta 1423 pa Antonio di Capo d'Istria. Leta 1459 je bil profesor gramatike ser Bortolo iz Vicenze, leta 1492 "rector scholarum" neki Giacomo, leta 1493 "praeceptor scholarum" (šolski učitelj) duhovnik Evangelista Casola.³

Po podatkih G. Pusterle sledimo v Kopru rektorjem in učiteljem od leta 1186 dalje, ko se omenja Don Bonifacio, canonico e magister scholarum, leta 1318 frančiškan minorit "padre Flabiano" in profesor gramatike "Daniele de Justinopolis".⁴ Dokumenti iz leta 1423 govorijo, da je Koper dobival od Benečanov letni prispevek za vzdrževanje šol in plačevanje učiteljev.⁵

Z velikim duhovnim preporodom v znamenju humanizma in renesanse ter postopno odvrnitvijo od srednjeveške sholastike in cerkvenih dogem, so se tudi v istrskih mestih na široko odprla vrata novim tokovom v kulturi, umetnosti in miselnosti na sploh. Najslavnejši med vsemi predhodniki humanizma v Istri je bil nedvomno Peter Pavel Vergerij st., učenec Salutatija in slavnega Manuela Crisolara, prijatelj in sodobnik Leonarda Brunija, Cosima Raimondija, Lorenza Valleja, skratka velikih humanistov tedanje dobe, kot je moč razvideti iz njegovega "Epistolarija".

Vergerij je pretežno od zunaj, iz velikih kulturnih središč tedanje dobe, kot Padova, Firenze pa tudi Rim, vplival na humanizem v Istri. V rojstni Koper se je vračal le za krajša obdobja. Šele leta 1410, ko je zapustil papeško kurijo, se je najmanj za dve leti namestil v Kopru, po vsej verjetnosti, ker ni imel druge zaposlitve. Od leta 1414 je prisostvoval koncilu v Kostanzi; po njem se je dokončno odselil na Ogrsko in postal tajnik cesarja Sigismunda. Toda tudi občasni obiski v rojstnem mestu niso bili brezploдни, saj so zapustili številne sledove zlasti na literarnem področju, med drugim tudi kratek opis in zgodovino Kopra, "De situ urbis Justinopolitanae".⁶

Toda Koper v Vergerijevem času še ni bil pomembno kulturno središče. Šele stoletje kasneje je po besedah Baccia Ziliotta humanizem začel na veliko oplajati koprsko meščanstvo.

3 D. Venturini: *Vicende storiche della pubblica istruzione ad Isola*, Trst 1900; B. Ziliotto: *La cultura letteraria di Trieste e dell'Istria*, Trst 1913, str. 104.

4 G. Pusterla: *I Rettori di Egidia, Giustinopoli, Capo d'Istria*, Koper 1891, str. 58.

5 C. Cottone: *Storia della Scuola in Istria*, Koper 1938, str. 24-28.

6 D. Robey: *Aspetti dell'umanesimo vergeriano*, *L'Umanesimo in Istria*, Firenze 1983, str. 7-18.

Sloviti učitelji-humanisti, kot Francesco Zambecari iz Bologne, Raffaele Zovenzoni iz Trsta, Cristoforo Muzio in Ambrogio Febeo ter Giovanni Giustiniani, so v mestu osnovali humanistično šolo, kamor so zahajali plemiški sinovi iz vseh istrskih mest. Andrea Divo je takrat prevajal Homerja, Aristofana, Teokrita in druge klasične pisce, Lucia Flora pa je prevedel Giovanni Domenico Tarsia.⁷

Raffaela Zovenzonija je usoda kar dvakrat usmerila v Koper, v takrat najmočnejše žarišče humanističnega delovanja v Istri, v antični Justinopolis, kjer je že, kot smo videli, v prvi polovici 14. stoletja obstajala gramatična šola, v kateri so prevladovali šolniki iz Italije, Istre, Kvarnerskih otokov in Dalmacije. Szombathely lepo pravi, da je Zovenzoni prišel v mesto, v katerem "la nobiltà si diletta di coltivare gli studi e le Muse".⁸

Po G. Pusterli najdemo Zovenzonija leta 1469 na položaju rektorja koprškega učilišča in sicer po Francescu Zambecariju iz Bologne, ki je bil na položaju rektorja in učitelja.

Leta 1461 je bil R. Zovenzoni povabljen v Koper, kjer naj bi postal "rector scholarum". Kot prišlek je tako v koprski sredini vse prej kot neznana oseba, toda ta sredina je bila za vsakega humanista "congeniale ambiente".

Številni podatki potrjujejo, da je bila šola v Kopru najboljša v vsej beneški Istri, po izvrstnih učiteljih pa bi se lahko merila z najuglednejšimi v vsej Italiji. Zaradi tega je še toliko bolj pomembno, da je bil Zovenzoni "povabljen za rektorja šole v Koper". Aprila 1464 je v Kopru prejel pohvalo kot "preclaro et doctissimo maestro". V Kopru se je Zovenzoni tesno povezal s takajšnjimi uglednimi družinami Tarsia, Gavardo, Grisoni, Belgramoni in drugimi. Obremenjenost z učiteljevanjem je Zovenzoniju preprečila bogatejšo pesniško ustvarjalnost, čeprav Apostolo Zeno meni, da je bil Zovenzoni v Kopru "pubblico maestro di belle lettere".⁹

S svojim prihodom v Koper se je torej tržaški humanist in pesnik Raffaele Zovenzoni zapisal v dolg seznam italijanskih humanističnih zvez s Koprom.

Dotok italijanskih humanistov v Istro pa tudi Dalmacijo po eni strani lahko pojasnimo z bližino Italije, upoštevati pa je treba tudi druga dejstva, kot npr. težave pri zaposlovanju velike množice šolnikov iz številnih italijanskih izobraževalnih središč. Takšna možnost je bila še zlasti zagotovljena v deželah, kjer je imela svojo jurisdikcijo in suverenost Beneška republika. Z druge strani pa so istrske in dalmatinske komune iz prestižnih razlogov pogosto raje sprejemale v službo "tujce z imenom". Ne moremo povsem izključiti niti tega, da klic vabljive istrske in dalmatinske obale za tuje humaniste ni bil nič manj vabljiv kot klic visokih evropskih univerz za istrske in druge humaniste.¹⁰

V 16. in 17. stoletju je bil Koper sicer majhen, a živ in ugleden študijski center s petimi akademijami: Accademia dei Desiosi, Accademia Palladia, Accademia degli

7 B. Ziliotto: Capodistria, Trieste, Maylaender, 1910, str. 18.

8 K. Čvrlik: Tržaški humanist Raffaele Zovenzoni v Istri in Dalmaciji, *Annales* 2/'92, Koper 1992, str. 122.

9 Ibid., str. 123.

10 K. Čvrlik: Padovanski humanist Palladio Fosco v Dalmaciji in Istri (1493-1520), *Annales* 1/'91, Koper 1991, str. 81.

Operosi, Accademia dei Divertiti in končno Accademia dei Risorti. Ob neprestani skrbi, da ne bi opustela učiteljska katedra, se je to vendarle zgodilo kar nekajkrat. V Kopru se je ukoreninilo prepričanje, da mesto brez učiteljskega in veroučnega pouka "vita est quasi mortis imago".¹¹

Leta 1516 je v Koper iz Dalmacije prišel znameniti padovanski humanist Palladio Fosco in naslednjih pet let preživel v tem mestu. Kot poroča padovanski kanonik Bernardin Scardeonio je bil Fosco poklican v Koper, da bi poučeval plemiške sinove poetiko in retoriko. Katedro koprškega učilišča je zasedel po Ambrogiu Febeu iz Pirana; po G. Pusterli je Fosco učiteljeval v Kopru samo leta 1519/20. Vedoč za leto Foscovega prihoda v Koper (1516) pa lahko sklepamo, da sta bili to najverjetneje leti Foscovega rektorskega službovanja v šoli.¹² Po Palladiu Foscu, ki je umrl v Kopru leta 1520 in bil pokopan v frančiškanski cerkvi, sledimo vrsti učiteljev, ki so v to mesto prihajali iz različnih mest in dežel: Andrea Sicenze iz Šibenika, Giustiniano Donato iz Krete, Francesco Brembo iz Rima, med redkimi domačimi pa 1532 srečamo Giovan Domenica Tarsio, ki ga je Prospero Petronio imenoval "in lettere e humanista clarissimo"; Domenico je bil namreč cenjeni poznavalec grškega in latinskega jezika.¹³

Toda že ob koncu 16. in v začetku 17. stoletja je pričela humanistična šola v Kopru postopno zamirati. K velikim spremembam na področju kulture pa tudi vzgoje in izobraževanja je doprinesel Tridentinski koncil (1545-1563), ki je sprožil protireformacijo. Med drugim so na koncilu škofje dobili navodila, da vsaj v glavnih mestih provinc oziroma sedežih škofij ustanovijo semenišča, kjer bi v novem verskem duhu vzgajali mladino. V ta namen so dobili pooblastila, da obdavčijo vse škofijske nadarbine (beneficije). Po tej logiki bi moral torej tudi Koper dobiti svoje semenišče, očitno pa sta bila vsaj dva razloga, da zaenkrat ni prišlo do njegovega nastanka: po eni strani je bila škofija preveč revna, da bi lahko iz svojih nadarbin iztisnila tolikšna sredstva, po drugi strani pa je bil to čas hudih spopadov med Beneško republiko in papeško stolico, tako da v semenišče ne bi mogli namestiti učiteljev-jezuitor, saj se je Sernissima do leta 1606 komajda osvobodila njihove prisotnosti.¹⁴ Mestu ni torej preostalo drugega kot prositi za ustanovitev šolskega zavoda samo Beneško republiko. Prvo poročilo o tem je iz leta 1607, ko je beneški Senat 11. marca potrdil predlog istrskega providurja, s katerim je pozval posvetne šole, da prispevajo svoj delež k ustanovitvi semenišča v Kopru. Dve leti kasneje je koprška komuna dokončno pristopila k ustanovitvi semenišča in v ta namen poslala v Benetke odposlanca Ottonella de Bellija. Leta 1610 je beneški dož priporočil koprskemu podestatu in kapitanu, da pristopi k ustanovitvi semenišča v skladu

11 Ibid., str. 87

12 Ibid.

13 G. Pusterla, o. c., str. 59

14 B. Ziliotto: *Accademie ed Accademici di Capodistria (1478-1807)*, AT, s. IV, vol. VII, Trieste 1944, str. 151.

ISTRUZIONE

PER L'INGRESSO DEI SIG. CONVITTORI
NEL COLLEGIO DI CAPODISTRIA
DA FINE D'UN SECOLO DIRETTO
DAL REV. PADRI DELLE SCUOLE PIE.

1. Religiosi Professori, e Direttori in virtù dell'ultimo Decreto del 10. Ottobre 1853 emanato dall'Imperial-Royal-Commissione Provinciale dell'Istria in nome di S. M. l'Imper. d'Austria Francesco II. sull'appoggio di altro precedente approvato dallo stesso Governo il 15. Aprile 1803 già diffuso sulle stampe sono provveduti dell'occorrenza sussistenza delle Cassa del Governo, e da quella delle Comuni di tutta l'Istria. E a carico de' medesimi tenere aperte quante pubbliche Scuole gratuite nelle quali sono ammaestrati di Giovanni di qualsivoglia etno e nazione dai primi rudimenti di leggere e scrivere, della lingua italiana, e latina gradatamente fino alla Filosofia e Matematica inclusivamente ricevere, alimentare, curare, e istruire, e trattare come tutti li Convittori sette Alunni che alternativamente di 3 in 3 anni delle Comuni della Provincia saranno ammessi in Collegio, e dovranno l'ammontare all'istruzione morale e scientifica in qualità di Convittori verso la pensione di tre Lire Ven. al giorno per il vitto, e di altre piccole spese qui sotto indicate i Figliuoli di quelle civili ed oneste Famiglie Provinciali, e Forastiere, che vorranno profittare di un tanto comodo. Per un Convittore adunque richiedesi quanto siegue:

1. Età non minore di sette né maggiore di quindici anni.

2. Lo abito per gli alimenti di novanta Lire Ven. al Mese, di L. 2 per il Camerino se il Convittore ha 12 anni, e di L. 6 per le spese delle straordinarie che sono il mantenimento di un Prefetto assistente notte e giorno alla Camera, della Servitù, del Parnochiere, delle Pettinatrici a pettine fisso, e per il consumo degli Utensili, e Mobili, che in tutto montano a 98 L. al Mese; o questo anticipato in due rate di 5 in 5 Mesi, se si vuole a Casa il Convittore a passarvi li due Mesi delle vacanze Autunnali, di 6 in 6 Mesi quando il Convittore non si chiama a Casa per le dette Vacanze.

3. Per una volta sola, al primo ingresso del Convittore in Collegio si pagano L. 6. 10 per mancia alla Servitù; ed una mancia eguale si paga ogni anno il 24. Dicembre.

4. Partendo un Convittore dal Collegio a Rata non consumata, essa non se gli bonifica quando non sia partito per motivo d'infirmità.

5. Il semestre, e l'Anno, e l'Indirizzo della Piazza anticipata ai nuovi Convittori si computa dal giorno del loro ingresso: al Convittore, che per le Vacanze Autunnali sono stati a Casa principia a computarsi dagli 11. di Novembre in poi o si siano, o no restituiti al Collegio per l'apertura delle Scuole, che è il giorno dopo S. Martino.

6. Chi vorrà prender lezione di qualche Lingua straniera, di Ballo, di Scherma, di Violino, o di altro istrumento pagherà del proprio la Messata al Maestro.

7. L'imbiancatura, l'ingollatura, e la rappazzatura de' Panni si affida alla Donna di Governo stabilita dal P. Rettore pagando alla medesima 6 Lire al Mese.

8. Li Genitori nel consegnare il Convittore sorsano per esso al P. Rettore una Somma di danaro a pagamento da conteggiarsi. Questa s'impiega per li bisogni occorrenti al figliuolo, cioè Carta, Penne, Inchiostro, Libri, Scarpe, Stivali, riatatore, provviste personali, fatture nuove, Messata al Convittore proporzionata all'età per suoi leciti piaceri, o gioielli.

9. Dai Genitori sarà provveduto il Convittore di un piccolo Letto col necessario assortimento di Coperte, Lenzuoli, ed Intimitie, di un Tavolino e Carica, di una Cassa, Asola, o Comò, di una Comoda e Vasi decorrenti, due Pettini fissi, e chiaro, Cautiro, Bussone e Gatto per l'acqua, i tovagliuoli, Gatto, e Posata per tavola, di una Lucerna d'Ottone della Fiorentina e dell'Oglio per la stessa.

10. Dentro il Collegio il Convittore veste come credono li Genitori. Per fuori deve essere vestito col suo Uniforme bleu di Panno, o Londrina con Balzano di Velluto nero al collo e maniche, cioè Velada, Gilet, Braga corta il tutto con Bottoni gialli di metallo fissi, Corvatta e Calze nere con fibbie d'argento alle Scarpe d'estate, o con Stivali, e Tabacco bleu all'inverno. Nell'estate le Braghe, ed il Gilet potranno essere di Camballotto o di altra robba leggera col bleu per altro più conforme alla Velada di Londrina. Il Cappello analogo all'Uniforme sarà montato dal Cappellaro del Collegio.

11. Lo Speso per Accademici, Reclie Centrali se si facesse, e Palchi occorrendo per leciti pubblici Spettacoli saranno pagati dal Convittore.

12. Chi desidererà la presente istruzione potrà dirigersi al P. Rettore del Collegio qui sottoscritto.

*Dello Scuole Pie
Rettore del Collegio dei Nobili.*

Navodila za sprejem gojencev v koprski kolegij [(PAK.299.Gravisi, a.e.11)2].

s priporočili tridentinskega koncila in leta 1612 izdal tudi dovoljenje za njegovo ustanovitev.¹⁵

Nastanek redne šole bi seveda pomenil bistven napredek v učno-vzgojnem procesu, saj mesto ne bi bilo več odvisno od potujočih učiteljev humanistične šole, ki so sproti spreminjali učne programe in metode dela, odvisno pač od njihove izobrazbe in usmerjenosti.

Toda komaj rojeno semenišče, imenovano "Collegio dei Nobili", je že po nekaj letih zamrlo. Njegovo delovanje je namreč prekinila silovita Uskoška vojna (1615-1617), čeprav je že ob njenem koncu leta 1617 koprška komuna imenovala rektorja Don Francesca Bonfinija za dobo treh let, da bi oživila semenišče. Skoraj istočasen nastanek jezuitskih semenišč v Gorici (1614), Trstu (1619) in na Reki (1620), Koprčanom prav gotovo ni bil pogodu, saj že zaradi ekonomskih in političnih razlogov niso bili v dobrih odnosih s Trstom oziroma sosedajo Avstrijo. Že leta 1619 je zato koprška komuna na Senat in doža naslovila novo prošnjo za oživitev semenišča. Fra Paolo Sarpi je beneškemu dožu v zvezi z ustanavljanjem jezuitskih šol v Gorici, Trstu in na Reki svetoval:

15 G. Vidossich: Nuovi materiali per la storia del Collegio di Capodistria, AMSI, vol. XV, Poreč 1899, str. 265.

“Quanto al Collegio di Trieste si vede che i Gesuiti invidiano a questo Dominio col circondarlo de Collegij loro... hora se ne fonda uno in Trieste, et uno in Goritia, et à questo di Goritia più convien tenere l'occhio fisso per le cose del Friuli, et il far osservar le persone che si metterano in quei Collegij, et non li scordar mai di ben attender a tutte le insidie che saranno tramate. Quei di Capo d'Istria non possono temere che li poveri vadano a Trieste, che Gesuiti non hanno tanta carità...”¹⁶

Toda zaman so koprška komuna oziroma podestati in kapitani pisali prošnje in vztrajali pri zahtevi, da se oživi koprsko semenišče. Za nametek je leta 1630/31 beneško Istro in sam Koper prizadela strahovita kuga, ki je pobrala 3/4 mestnega prebivalstva.

Šele leta 1674 je dož Domenico Contarini uslišal prošnjo koprške komune za obnovo semenišča in določil, da bo letni proračun v višini 1000 dukatov pokrit z novim obdavčenjem laičnih šol in bratovščin. Podestat in kapitan Lorenzo Donato se je z vso prizadevnostjo lotil dela in dal 20. maja 1675 izdelati popis šolskih bratovščin v celotni provinci Istri ter določil višino davkov, ki naj bi jih prispevali za delovanje koprškega semenišča.¹⁷ Iz popisa je razvidno, da bi naj 377 dukatov prispevalo 412 šolskih bratovščin iz celotne province in 93 dukatov 100 šol v Kopru in okolici. Med koprskimi šolskimi bratovščinami so neštete: šolska bratovščina sv. Antona, sv. Marije Nove, Rotunde, sv. Boštjana, sv. Barbare, Servitske madone, Najsvetejšega zakramenta, Križanega, sv. Križa, sv. Roka, sv. Frančiška, sv. Andreja, Vseh svetnikov, sv. Nazarija, sv. Krištofa, sv. Nikolaja, Koprške stolnice, Madone v Lazaretu, sv. Valentina v Lazaretu in Roženvenske Marije v Rižani.¹⁸

Rojstni datum “Collegia dei Nobili” je torej 29. september 1675, čeprav ob ustanovitvi šola še ni imela stalnega oziroma ustreznega sedeža. Sprva naj bi svoje poslanstvo opravljala v najetih prostorih, kjer je že delovala Accademia dei Risorti.¹⁹

Po didaktičnem programu iz leta 1675, ki je bil deloma spremenjen in dopolnjen leta 1684 in je urejal število šolskih ur, praznikov itd., bi naj šola obsegala štiri stopnje: v prvi bi učili branje, pisanje in računstvo; v drugi stopnji gramatiko; v tretji humanistiko, retoriko in poezijo ter v zadnji logiko. V primeru, da bi bilo dovolj učencev bi odprli še peto stopnjo. Šolskemu zavodu je predsedoval kolegij dveh sindikov in osmih svetovalcev, med katerimi so bili štirje doktorji znanosti; namestitev učiteljev je moral odobriti beneški dož. Njihova letna dotacija je znašala 888 dukatov.

Kmalu se je pokazalo, da šolski zavod nujno potrebuje ustrezen sedež, zato je dal leta 1678 podestat in kapitan Angelo Morosini v ta namen odkupiti nekaj hiš ob cerkvi S. Maria Nuova ter pričel z gradnjo šolskega poslopja. O svojem podvigu je obvestil senat

16 B. Ziliotto, *Accademie*, str. 153.

17 Leggi, Decreti e Terminazioni del Ser.mo Maggior Cons.o dell'ecc.mo Pregadi, dell'ecc.mo Cons. di X e de pub. ci rappresantanti, con la pubblica approvazione concernenti il buon governo dell'Istria raccolti, e stampati per commando dell'illustrissimo eccellentissimo Signor Valerio da Riva pod.ta e cap.o di Capo d'Istria, con il beneplacito dell'ecc.mo Senato, 20. maggio 1675.

18 Libro secondo, Copia tratta dal libro del Seminario di Capo d'Istria, 20. maggio 1675.

19 G. Vidossich, o. c., str. 270

in v svojem pismu z dne 6. avgusta 1678 med drugim zapisal: "Ho conosciuto che in Capodistria, Capo e Metropoli della Provincia v'è cervello, giudizio e spirito, per ciò, ho svenato ogni mio potere et applicatione alla fabbrica d'uno studio o Collegio come opera sommamente cara a VV.EE. e fruttuosa a sudditi dopo una spesa di 5000 e più ducati tratti dalle vene di quella sola città senza alcun sospiro pubblico o privato."²⁰

Da bi zbral potrebno vsoto za gradnjo šole je Angelo Morosini šolskemu svetu priključil dve plemiški družini, ki naj bi prispevali vsaka po 1200 dukatov letno, položaj oziroma mesto "capitaneusa Sclavorum" (Kapitana Slovanov) je za dobo dvanajstih let podelil najboljšemu ponudniku za vsoto 1000 dukatov, za gradnjo šole so morali prispevati tudi uradi in funkcionarji Velikega sveta in fontika.²¹ Toda, kot je možno razbrati iz mnogih pritožb šolskih bratovščin iz celotne istrske province, so le-te zavračale predvideno plačilo ali pa so s plačili precej kasnile. Ravno tako se je podestatornemu vabilu odzvala le ena plemiška družina namesto dveh. Gradnja šolske stavbe se je zato zavlekla in čeprav je prve učence sprejela že leta 1683, v prvem desetletju 18. stoletja še vedno ni kazala svoje dokončne podobe. V prvem obdobju so v koprskem Collegiu dei Nobili poučevali somaski,²² in sicer v pregledu G. Pusterle leta 1675 zasledimo očeta Girolama Maria Bona, leto kasneje Giuseppa Pariginija, Pietra Zanchija iz Benetk in Vincenza Ferra iz koprskega dominikanskega samostana, ki je poučeval logiko in filozofijo. Leta 1683 je bil imenovan za rektorja oče Giuseppe Parigini, 1685 Don Tommaso Fardella, doktor prava, 1689 pa Giammaria Foresti iz Tirolske. V šoli so poučevali tudi frančiškani tretjeredniki, npr. Daniele Sagrasta, Michel Angelo Fardella, ki je poučeval fiziko in matematiko, itd.²³

Čeprav se je koprski škof Paolo Naldini o somaskih izražal zelo pohvalno pa meščani nad njimi niso bili preveč navdušeni. Leta 1699 sta prišla na priporočilo nekega člana družine Brutti v koprski "Collegio" prva dva pripadnika šolskih bratov scolopov oziroma pijaristov. Kasneje so v Koper pripotovali tudi drugi in leta 1700 je s potrdilom beneškega senata nastopil tudi prvi rektor pijarist "padre Carlo di S. Pietro" iz Ancone, ki je pripeljal s seboj še očeta Eugenia iz Firenc, očeta Claudia iz Rima in Fra Luca dell'Emme di Maria, ravno tako iz Firenc.²⁴

S prihodom scolopov je ugled koprskega Collegia dei Nobili močno narasel, tako da so učenci prihajali celo iz daljnega Krfa: Koper se jim je zdel kot Padova v miniaturi. Priznati pa je treba, da je Rimska cerkev pošiljala sem najboljše predstavnike tega reda; prebivalstvo je zaradi tega njim in njihovim učnim metodam povsem zaupalo.

Šolo je vodilo sedem učiteljev scolopov: rektor, prefekt, duhovni vodja, prvi učitelj, ki je poučeval branje, pisanje in računstvo, drugi učitelj gramatiko, tretji humanistiko in

20 G. Caprin: *L'Istria nobilissima II*, Trst 1968, str. 212.

21 G. Vidossich, o. c.

22 G. Pusterla, o. c., str. 60

23 Ibid.

24 Ibid., str. 61

retoriko, četrta pa filozofijo in matematiko. Sedmim duhovnikom so dodelili še tri laične člane. Število učiteljev ni bilo nikoli popolno, saj je imel eden od očetov scolopov več funkcij, npr. prefekta in učitelja, ali pa učitelja in vodje duhovne vzgoje. Imenovanje in odpoklic sedmih imenovanih duhovnikov je bilo v rokah njihovega generalnega reda, ki je imel svoj sedež v Rimu; koprski Collegio dei Nobili so obravnavali kot podružnico kolegija Nazarenov v Rimu, ki je pripadal rimskemu redu piaristov. Njegovemu provincialu je bilo naročeno, da opravlja vizitacije po navodilih svetega reda.²⁵

Glede na število in starost so se učenci delili na dva ali več oddelkov: manjši so spali v skupinskih spalnicah, odrasli so imeli svoje sobe. Notranji urnik so določali učitelji, študij in odmor so bili strogo predpisani.²⁶

Zgradba Collegia dei Nobili je bila, kot je še danes videti, prostorna in zračna, z dvema dvoriščema, vrtom in cerkvico S. Maria Nuova, ki pa je bila porušena v 19. stoletju.

V času karnevala so učenci pripravljali gledališke predstave, saj je bilo v šolskem poslopju udobno gledališče, v katerem so imeli tudi literarne nastope in filozofske razprave. Prisostvovali so jim najvidnejši predstavniki mesta, po drugi strani pa so v stolnici oziroma pri procesijah ter javnih slovesnostih vzgojitelji uživali posebne privilegije skupaj z mestnim plemstvom, ki jih je v bistvu podpiralo.

Odnosi med šolo in plemiškimi družinami so bili zelo harmonični in so pogostokrat prispevali k temu, da so se starši in vzgojitelji sprijateljili, tako npr. oče Gaetano Lucchesi in markiz Girolamo Gravisi.²⁷ Lucchesi, ki je dolgo let poučeval v koprskem Collegiu navaja, da se je med koprskimi plemiškimi družinami razvila navada, da so svečano praznovale prehod svojih otrok iz ene v drugo stopnjo šole. Pripravili so prave gostije, ko je npr. sin po končanem letniku gramatike prišel v stopnjo retorike oziroma v zadnjo stopnjo - filozofijo in matematiko. Obenem nas Lucchesi obvešča, da je kolegij učiteljev pred zaključkom šolskega leta proglasil najboljšega učenca, ki so mu podelili naziv "Principe in Rettorica"; to je običajno med plemiškimi družinami in njihovimi sinovi izzvalo napetost in mrzlično pričakovanje, komu bo pripadala ta čast, privedlo pa seveda tudi do spletkarjenja in pritiskov na učitelje.²⁸

Scolopi so po pogodbi s koprsko komuno poučevali do leta 1708, potem pa opozorili, da ne morejo nadaljevati s svojim delovanjem "extra claustra", zato je komuna v bojazni, da ne bi ogrozila nadaljnjega življenja svojega Collegia odločila, da ga prepusti redovnikom ubožnih šol (PP. Chierici regolari delle Scuole Pie) pod naslednjimi pogoji:

- ♦ da komuna ohrani nadzor nad šolanjem,
- ♦ da poučujejo štirje učitelji,
- ♦ da učenci, ki so bili sprejeti v šolanje ne plačujejo več 60 ducatov letno, medtem ko naj bi ostale učence sprejeli po odobritvi komune in

25 P. Kandler: Il Collegio dei Nobili in Capodistria, L'Istria, n. 26/27, Trst 1846, str. 70.

26 Ibid.

27 D. Venturini: Il Casato dei marchesi Gravisi, Poreč 1907, str. 92.

28 Ibid., str. 93

✦ da stavbo Collegia vzdržujejo in z njo upravljajo redovniki ubožnih šol.

Toda celotna zadeva se je vlekla vse tja do leta 1734, ko je dož Carlo Ruzzini z dekretom potrdil zahteve koprskе komune in pet let kasneje je lahko koprski podestat in kapitan Paolo Condulmier z zadovoljstvom ugotovil, da v istrski prestolnici "cvetita poezija in leposlovje".²⁹

Koprski "Collegio dei PP. delle Scuole Pie" je dejansko v literaturo vnesel ne le nov okus, temveč tudi primerne študijske metode in razpoloženje, da se je mladež, ki se je šolala v njem, z vnemo poglobljala v znanstvene panoge. Po drugi strani je Collegio, kot navajajo nekateri avtorji, postal "preddeverje in vivarij" koprskе Accademie dei Risorti. Tu in tam so vladali isti humanistični ideali, množica učenih citatov v razpravah in diskusijah, spretnost v sestavljanju verzov in pesnikovanju ter nagnjenja k duhovni tematiki.³⁰

Kot rečeno, je bilo koprsko plemstvo vse do dukala beneškega senata leta 1734, dobrotnik in ustanovitelj te šolske ustanove. Izvrševanje svojega patronata je poverilo že leta 1708 dveh sindikom, ki sta postala "Deputati del Collegio". Po padcu Beneške republike, leta 1797, oziroma z avstrijsko dominacijo do leta 1805, so ob številnih upravno-političnih spremembah, le-te siedile tudi na šolskem področju. Kljub temu so novi oblastniki obdržali koprski Collegio, s tem, da je postala to javna šola v katero je bil prost vpis tako za domačine kot tujce.

Ker nekdanji dohodki semenišča niso več ustrezali novim časom in razmeram, so sedmim duhovnikom in njihovim trem laičnim družabnikom nakazovali 3 beneške lire na dan, kar je znašalo 915 lir na mesec, oziroma 10.980 lir na leto. Glede na tolikšne stroške je bilo dogovorjeno, da za plače prispevajo: koprski fontiko 1126 lir, iz državne blagajne 912:18 soldov, od prodanih ali zaseženih posesti posvetnih šol v provinci 816 lir, od blagajne Monte di Pietà pa preostalih 238:2 solda, kar je skupaj znašalo 3093 lir. Do salda 10980 lir je torej ostalo za doplačilo še 7887 lir, to vsoto pa so očetom piaristom nakazovale naslednje tri blagajne: fontiko, mestna in državna blagajna, vsaka po 1/3 ali 2629 lir.³¹

Vzgojitelji so se v javnosti lahko prikazali le v svoji uniformi, ki je bila modre barve z obrobo v rdečem žametu na ovratniku in zavihkih rokavov.

Šolsko leto je trajalo od 11. novembra do 11. septembra, toda običajno se je zaključilo že 27. avgusta ob prazniku sv. Jožefa Calasanzia (S. Giuseppe Calasanzio), ki je bil ustanovitelj reda ubožnih šol. Pouk je trajal 5 ur dnevno; dve in pol dopoldne in ravno toliko popoldne.

Učenci so lahko imeli tudi učitelje drugih jezikov, razen italijanščine in latinščine torej tudi francoščine in nemščine, pa tudi lepih umetnosti kot npr. plesa, glasbe in gledališča, vendar le pod nadzorstvom piaristov.

29 G. Vidossich, o. c., str. 275

30 B. Ziliotto, Accademie, str. 153

31 P. Kandier, o. c., str. 107

Na teh temeljih je Collegio deloval do nastopa francoske oblasti leta 1805. Francoske reforme so segale tudi na šolsko področje in odpravile nekdanje ekonomske temelje koprškega Collegia, spremenile pa so tudi njegov verski značaj s tem, da v njem niso mogli več poučevati redovniki. Nekdanji Collegio se je spremenil v licej, ki so mu ob nekdanjem predmetniku dodali v letih 1807/8 še risanje in pravo.

Ko je Istra ob koncu leta 1813 ponovno prišla pod Avstrijo, je provincialna komisija ponovno vzpostavila koprski Collegio kakšen je bil pred letom 1805 in vanj so se vrnili PP. delle Scuole Pie, toda število profesorjev iz njihovega reda je postajalo čedalje manjše. Pomanjkanje učiteljev so morali nadomeščati z osebjem, ki so ga odvezli redovniškemu kleru in svetni duhovščini. Licej je bil v celoti ločen od Collegia, čeprav so mnogi profesorji poučevali v obeh šolskih ustanovah hkrati. Z letom 1817 se je skoraj 150 letno življenje te pomembne šolske ustanove v Kopru dokončno izteklo.

RIASSUNTO

Le origini delle istituzioni scolastiche e degli insegnanti a Capodistria risalgono al periodo veneziano, mentre sotto l'amministrazione della Serenissima la città riceveva un contributo annuale per il mantenimento delle scuole ed il compenso degli insegnanti. All'epoca dell'Umanesimo, quando Capodistria divenne un importante centro culturale dell'Istria, vi operava una scuola umanistica con insegnanti prestigiosi, tra i quali primeggiavano in particolare Raffaele Zovenzoni di Trieste e Palladio Fosco di Padova.

Con l'avvento della Controriforma il settore dell'educazione e dell'istruzione venne investito da uno spirito nuovo e le scuole passarono alla Chiesa, che nelle sedi vescovili fondò dei Seminari. Nel 1612 sorse anche a Capodistria una scuola regolare, ovvero un Seminario per l'educazione della gioventù nobile, chiamata "Collegio dei Nobili", ma la sua attività venne interrotta dapprima dalla Guerra degli Uscocchi (1615 - 1617) e quindi dalla tremenda peste del 1630/31.

Soltanto nel 1674 il doge Domenico Contarini accolse la richiesta del comune di Capodistria riaprendo il Seminario, che iniziò ufficialmente ad operare il 29 settembre 1675. Tre anni più tardi il podestà di Capodistria Angelo Morosini diede il via ai lavori di costruzione dell'edificio scolastico che oltre al Seminario avrebbe ospitato pure l'"Accademia dei Risorti".

I primi insegnanti del Seminario furono i Somaschi, rimpiazzati nel 1699/1700 dai padri Scolopi, ovvero dai Piaristi. Con loro il Collegio acquistò tanto prestigio da essere frequentato dai giovani nobili dell'Istria intera e anche delle regioni limitrofe.

Nel 1708 l'insegnamento passò nelle mani dei "PP. Chierici regolari delle Scuole Pie", che diressero la scuola sino alla caduta della Repubblica di Venezia.

Nel primo periodo della sua amministrazione, l'Austria mantenne il Seminario, che venne però trasformato in una scuola pubblica, mentre nel 1806, sotto l'amministrazione francese, il Collegio perse il suo carattere religioso.

Con la restaurazione del potere austriaco il Collegio continuò ad operare soltanto fino al 1817, quando cessò definitivamente la propria attività.